

o'rtasida tuzilayotgan shartnomalar va ularning o'z majburiyatlarini bajarishlariga baho beradi. Shuningdek, amalda bo'lgan bo'lgan va joriy etilayotgan axborot kommunikatsiya texnologiyalari doirasidagi nazorat tizimini baholashga jalb etiladi.

Ichki audit tekshiruvi o'z maqsadlari yo'lida kompaniya uchun katta xarajatlar bilan bog'liq bo'lmasligi, dalillarning kompaniya moliyaviy holati va haqidagi fikrlarni shakllantirishda yetarlicha to'planishi, hisobga olish jarayonida yaratilgan axborotlar qimmatini oshirishi va sog'lom fikrga asoslangan bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 25.02.2021 yildagi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-sonli Qonuni;

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 19.09.2018 yildagi PQ-3946-son qarori;

3. Xalqaro ichki audit professional standartlari.1210 A3.[https:// na.theiia.org / standards](https://na.theiia.org/standards).

4. Temirov A.A. Improvement of corporate governance in the banking sector of the Republic of Uzbekistan // Modern school of Russia. Issues of modernization. No. 1 (38, v2), 2022, pp. 28-30.

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMI MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISH IQTISODIYOTNING ASOSIY MEZONIDIR

Gavhar Yo'ldashova Xusnitdinovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

yuldashevagavhar1984@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimi mexanizmini shakllantirish iqtisodiyotning mezoni va korxonalarining rivojlanishi ko'p jihatdan amalga oshirilgan islohotlar iqtisodiyotining taraqqiyoti, shakllangan iqtisodiy tizim shart-sharoitlariga bog'liqligi yoritilgan

Kalit so'zlar: Aksiya, aksiyadorlik jamiyati, korporativ boshqaruv, korporativ sektor, iqtisodiy mexanizm, shaffoflik.

Hozirgi kunda milliy aksiyadorlik jamiyatlarida shakllangan korporativ boshqaruv respublikamizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlarning turli bosqichlarida rivojlanib bormoqda. Lekin ushbu rivojlanish, jahon amaliyotida korporativ boshqaruvning evolyutsion taraqqiyoti bilan qiyoslanganda, qisqa davrda sifat jihatidan takomillashib borganligini kuzatish mumkin.

Mamlakatimizda olib borilgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar davrida aksiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvi mexanizmining kompleks samaradorligini oshirishga va jamiyat aksiyadorlariga individual yondashuvlar asosida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv

mexanizmlari tizimi yetarli darajada tashkil etilmaganligi sababli korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati va investitsiyalarni jalb etish darajasi pastligicha qolmoqda. Shu bois, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan “Ko‘plab kompaniyalarimiz moliyaviy hisobot yuritish, ichki nazorat va audit o‘tkazish, boshqaruvga mustaqil a‘zolari kiritish kabi masalalarda oqsayotgani sababli kompaniyalarda korporativ boshqaruvni keng joriy etish ” kerakligi ta’kidlab o‘tildi¹⁴. [1]

Korporativ boshqaruvning shakllanishi va rivojlanishi ko‘p jihatdan amalga oshirilgan islohotlar natijasida bozor iqtisodiyotining taraqqiyoti, shakllangan iqtisodiy tizim shart-sharoitlariga bog‘liq bo‘lib, undagi institutsional birliklar o‘zaro munosabatlarining iqtisodiy mexanizmi asos hisoblanadi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimining asosiy jihatlari sifatida korxonaning barcha ishtirokchilari o‘rtasidagi ijtimoiy hamkorlik muhitini shakllantirish va ular o‘rtasida ishonchni oshirish maqsadida korporativ boshqaruvda xulq tamoyillariga rioya qilish va shaffoflikka asoslangan tizimli boshqarishga o‘tish yo‘llarini ishlab chiqilmoqda. Korporativ boshqaruv mexanizmlari tizimi rivojlanishining bir necha ming yillik tarixini hisobga olgan holda hozirgi kundagi korporativ boshqaruv tizimining shakllanish jarayoni o‘rganish hamda sheriklik munosabatlarida ishtirokchilar o‘rtasida umumiy maqsad va mulkka egalik xissining vujudga kelishi, ularning bir maqsad ortida birlashishi, sherikchilik asosida erishilgan natijadan manfaatdorlik va sheriklarning har birining vazifasi hamda bajargan amallariga qarab yakuniy natijani o‘zaro taqsimlash lozim.

Xususan, bugungi kunda korporativ boshqaruv mexanizmi tizimi sifatini oshirishni rivojlantirishda har bir aksiyadorlik jamiyatining quyidagi omillari muhim ahamiyatga ega:

- aksiyalarga egalik qilishi;
- moliyaviy tizimi va manbalari;
- mavjud bozor munosabatlari;
- davlatning korxonalar boshqaruviga aralashuv darajasi;
- makroiqtisodiy barqarorlik hamda iqtisodiy islohotlarning davomiyligi va jadalligi bilan uzviy bog‘liqlikda shakllanadi. Yuqorida sanab o‘tilgan omillar aksiyadorlik jamiyati tizimining yaralishiga bilvosita ta’sir qiladi.[2]

Korporativ boshqaruv tizimi sifatini oshirish mexanizmi ishlab chiqarish jamiyat korxonalarining asosiy poydevori bo‘lganligi sababli, ularni mulkchiligidan qat’iy korxonalar va aholi mablag‘laridan foydalanishni rivojlantirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.[3] Shundagina korxonalar jamoasini manfaatdorligi oshadi va uning salohiyati kuchayib boradi.[4] Bu korxonalar va aholi mablag‘laridan foydalanishni kuchaytirishning bir tomoni bo‘lsa, ikkinchi tomoni korxonalar aksiyalariga egalik ortib boradi. Bunda dividenni asosiy qismi korxonalar jamoasida qoladi. Kimyo sanoati korxonalarida investitsiya faoliyatini rivojlantirish, ulardan foydalanish samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 dekabrda Davlat ishtirokidagi korxonalarini isloh qilish natijadorligi va bu yo‘nalishdagi ustuvor vazifalarga bag‘ishlangan yig‘ilishidagi nutqi // <https://president.uz/uz/lists/view/3130>

O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanishi ko‘p jihatdan ustuvor sohalarni, jumladan kimyo, biokimyo, gaz va neft-kimyo sanoati taraqqiyotiga bevosita bog‘liqdir. So‘nggi yillarda sohada yaratilgan poydevor kimyo sanoati salohiyatini yaqin 3 – 5 yil davomida barqaror o‘shish dinamikasini ta‘minlay oladi. Biroq, kimyo sanoatining barcha yo‘nalishlarini uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga mustahkam zamin yaratish uchun sohani transformatsiya qilish jarayonlarini, eng ilg‘or xorijiy tajribalardan kelib chiqqan holda korporativ boshqaruv tizimi sifatini oshirish mexanizmini shakllantirish zarurligini taqozo etmoqda.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda mamlakatimizda kimyo sanoati mahsulotlarini ishlab chiqarish tendensiyasi, korporativ boshqaruvni joriy etish hamda iqtisodiy sikllar ta‘sirini o‘rganish maqsadida “O‘zkimyosanoat” AJ faoliyatini o‘rganib chiqish lozim. Korporativ boshqaruv tizimi sifatini oshirish mexanizmini keng joriy qilish bo‘yicha amaliy ishlar natijalarini aniq raqamlar asosida qarab chiqish maqsadida respublikamizda kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishning rivojlanish ko‘rsatkichlarini statistik tahlillar asosida tahlil qilish lozim. (1- jadval)

1- jadval

Respublikamizda kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishning rivojlanish ko‘rsatkichlari¹⁵

Ko`rsatkichlar	Yillar					2021 yilda 2017 yilga nisbatan o`zgarishi
	2017	2018	2019	2020	2021	
Sanoat mahsulotlari hajmi, mlrd. so`m	148816,0	235340,7	322535,8	368740,2	451633,9	302817,9 <i>mlrd. so`m</i>
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarishni o`shishi, %	105,2	110,8	105,0	100,9	108,7	3,5 foiz
<i>Kimyo mahsulotlari ishlab chiqarish, mlrd. so`m</i>	9893,8	15078,4	18974,3	21213,5	27577,9	17684,1 <i>mlrd. so`m</i>
<i>Kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishni o`shishi, %</i>	94,0	97,2	102,3	107,6	105,7	11,7 foiz
<i>Kimyo mahsulotlarining sanoat mahsulotlaridagi ulushi, %</i>	8,2	8,0	7,4	6,9	7,4	-0,8 foiz

Yuqorida keltirilgan ko‘rsatkichlarga asoslangan holda tahlil qiladigan bo‘lsak, respublikamizda sanoat mahsuloti hajmi 2021 yilda 2017 yilga nisbatan 302 817 mlrd. so‘mga oshgan. Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish esa 2021 yilda 2017 yilga nisbatan 3,5 foizga o‘zgargan. Shu jumladan, kimyo mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2021 yilda 2017 yilga nisbatan 17 684 mlrd. so‘mga ko‘payganligini kuzatishimiz mumkin.

¹⁵ <https://stat.uz/uz/> Statistika vazirligi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi

Kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishni o‘sishi esa 2021 yilda 2017 yilga nisbatan 11,7 foizga oshgan. Kimyo mahsulotlarining sanoat mahsulotlaridagi ulushi 2021 yilda 2017 yilga nisbatan 0,8 foizga kamayganligini ko‘rishimiz mumkin.[5]

Yuqorida keltirilgan tahlil natijalariga asoslangan holda xulosa chiqaradigan bo‘lsak, korporativ boshqaruv tizimi sifatini oshirish mexanizmini keng joriy qilinishi sanoatda mahsulot ishlab chiqarishni o‘shir sur‘atlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, kimyo mahsulotlari ishlab chiqarish tarmog‘ida asosiy mahsulotlarni ishlab chiqarish miqdori hamda ularning barqarorligini ta‘minlash bilan korporativ boshqaruvni joriy qilish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar orasida bog‘liqlik mavjud ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 dekabrda Davlat ishtirokidagi korxonalarini isloh qilish natijadorligi va bu yo‘nalishdagi ustuvor vazifalarga bag‘ishlangan yig‘ilishidagi nutqi // <https://president.uz/uz/lists/view/3130>

2. D.X. Suyunov, E.A. Xoshimov Korporativ boshqaruv modellari:konseptual jihatlar, zamonaviy tendensiyalar va konvergensiyaimkoniyatlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektronjurnali. № 4, iyul-avgust. –2017– 10-13 b.

3. Zaynutdinov Sh.N., Rahimova D.N. Korporativ boshqaruv asoslari. – T.:Akademiya, 2007. – 62 b.

4. Jean-Michel Sahut, Marta Peris-Ortiz & Frédéric Teulon. Corporate social responsibility and governance. Journal of Management and Governance Published:

26 June. –2019 – 917 p. doi: 10.1007/s 10997-019-09472-25. <https://uzkimyosanoat.uz/uz/company/department> сайты маълумотлари.

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV FAOLIYATINI TAHLIL QILISH USULLARI

i.f.f.d. dots. Xo‘jamurodov Asqarjon Jalolovich
TKTI “Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti” kafedrasini mudiri
[*khujamurodovaskarjon@gmail.com*](mailto:khujamurodovaskarjon@gmail.com)
Maxmutaliyev Sunnatilla Muhammadali o‘gli
TDIU Magistri

Annotatsiya

Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv faoliyatini tahlil qilish shakllari va ularni takomillashtirish bugungi kunda mamlakatimizdagi dolzarb mavzulardan biridir. O‘rganilgan va taxlil qilingan ma‘lumotlar asosida aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv faoliyatini tahlil qilish shakllari va ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy va amaliy asoslangan hulosa, taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.